

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ
ФАКУЛЬТЕТ КУЛЬТУРОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
Кафедра цифрових комунікацій та інформаційних технологій

ДАРІЯ СУЛАЄВА

БІБЛІОТЕКА ЯК ЦЕНТР СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ

спеціальність 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа

галузь знань 02 Культура і мистецтво

Подається на здобуття освітньої кваліфікації магістр сценічного мистецтва

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело. //

 Дарія Сулаєва

Науковий керівник: Мар'їна Олена Юріївна, доктор наук із соціальних комунікацій, професор, завідувач кафедри цифрових комунікацій та інформаційних технологій ХДАК

Дата захисту 16.12.2025

Національна шкала відмінно

Кількість балів 90 оцінка ECTS A

Харків – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ БІБЛІОТЕКИ ЯК ІНСТИТУТУ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ	7
1.1. Бібліотека як агент соціальної інклюзії: механізми подолання відчуження	7
1.2. Сучасні концепції соціальної ролі бібліотеки	10
РОЗДІЛ 2. БІБЛІОТЕЧНІ ПОСЛУГИ ДЛЯ ВРАЗЛИВИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ	15
2.1. Провідні міжнародні моделі соціально-орієнтованої бібліотечної діяльності	15
2.2. Адаптація до українських реалій: аналіз практик та шляхи модернізації для бібліотек Харкова	23
ВИСНОВКИ	33
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	36
ДОДАТОК А	49

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах, коли з ряду очевидних причин довіра до традиційних інституцій похитнулася, у ряді країн бібліотеки як загально визнані «треті місця» стають важливими соціальними навігаторами соціальних послуг та центрами реінтеграції. Водночас, в українській бібліотечній системі є низка системних недоліків, зокрема фрагментарність надання інклюзивних послуг в самій системі й недооціненість з боку державної влади та, у більшості випадків, органів місцевого самоврядування. Отже, актуальність дослідження пов'язана з необхідністю розробки інституційно стійкої моделі модернізації бібліотеки як центру соціальної підтримки через формування комплексу унікальних послуг, яка б враховувала потреби вразливих груп населення та була б інтегрована в стратегії соціокультурного та соціоекономічного відновлення України на місцевому та національному рівнях. Концептуальна рамка бібліотечних послуг для вразливих груп населення, розміщена в Додатку А, служить методологічною основою для визначення цих потреб.

Мета роботи – розробити теоретично обґрунтовану та практично значущу модель модернізації бібліотеки як центру соціальної підтримки з комплексом унікальних бібліотечних послуг у місті Харків, зосереджуючись на підвищенні рівня соціальної інклюзії та стійкості вразливих груп.

Завдання:

- Проаналізувати роль бібліотеки як агента соціальної підтримки.
- Дослідити провідні міжнародні моделі соціально-орієнтованої бібліотечної діяльності на прикладі США, Великої Британії і Хорватії.
- Проаналізувати поточний стан і особливості надання бібліотечних послуг вразливим групам населення Харкова під час воєнного стану.
- Виявити сильні сторони та системні прогалини харківської бібліотечної мережі, порівнявши її напрацювання з успішними міжнародними та вітчизняними практиками.

- Розробити практичні рекомендації щодо упровадження бібліотечних послуг для вразливих груп громади міста Харкова.

Об’єкт дослідження – бібліотека як центр соціальної підтримки.

Предмет дослідження – модель бібліотечних послуги для вразливих груп населення як інструмент соціальної інклюзії та підтримки.

Проблематика соціальної місії бібліотек широко представлена в світовій науковій думці. Для українських дослідників робота бібліотек з вразливими групами населення також є предметом дослідження. Аналіз вибірки джерел дозволяє визначити низку основних напрямів.

Основні теоретичні ідеї. Американські соціологи заклали підґрунтя для сучасного розуміння бібліотеки як соціального простору. Бібліотека, згідно з концепцією «третього місця» Р. Ольденбурга, є нейтральним і відкритим місцем для неформального спілкування. Е. Кліненберг розвинув цю ідею та обґрунтував, що бібліотеки є важливою частиною «соціальної інфраструктури», тобто фізичного простору, призначеного створювати та підтримувати суспільні зв’язки, особливо під час криз.

Дослідження соціальної функції бібліотек в Україні. Українські науковці адаптують світові ідеї до національного контексту. Т. Миськевич розглядає зміни, що перетворили сучасні бібліотеки на мультисервісні заклади. С. Цимбалюк та М. Кочур досліджують втілення українськими бібліотеками концепції «третього місця». Важливим є узагальнення моделі «чотирьох просторів», запропонованої данськими дослідниками та адаптованої для України групою авторів під керівництвом О. Бояринової.

Вивчення послуг для окремих вразливих груп. Низка досліджень в Україні присвячена методам роботи з певними категоріями користувачів. О. Воскобойнікова-Гузєва, О. Гуменна, Н. Солонська та С. Васильченко досліджували проблеми бібліотечно-інформаційного обслуговування людей з інвалідністю. Н. Тюркеджи вивчала світові тенденції використання асистивних технологій в бібліотеках, що є важливою частиною забезпечення безбар’єрності. В. Теслюк розглядала соціально-педагогічний аспект роботи з «дітьми вулиці» в просторі бібліотек, а Н. Клименюк – підтримку людей старшого віку в

«Університетах третього віку». М. Сахарова вивчала проблеми підтримки внутрішньо переміщених осіб (ВПО).

Дослідження, зосереджені на проблемах, що виникли після повномасштабного вторгнення. Російська агресія актуалізувала нові теми досліджень. Л. Прокопенко та І. Лісова, вперше в українському бібліотекознавстві проводять аналіз досвіду роботи бібліотек з ветеранами в США. А. Маковський та В. Маковська досліджують потенціал бібліотерапії як інструменту психологічної допомоги військовослужбовцям.

Однак, попри численні дослідження бібліотечної роботи з вразливими групами, у вітчизняній науці досі бракує комплексної моделі для великих прифронтових міст, де одночасно потребують підтримки різні категорії населення. Наявні праці зосереджуються на окремих групах (біженцях, людях з інвалідністю тощо), не пропонуючи системного підходу. Це вказує на необхідність створення моделі, що об'єднує різні практики в єдиний стратегічний план зміцнення соціальної стійкості громади, зокрема на прикладі міста Харкова.

Методологічна база дослідження. Дослідження ґрунтується на системному та соціокультурному підходах із застосуванням порівняльного аналізу та методу кейсів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше була розроблена і теоретично обґрунтована модель модернізації бібліотечних послуг для великого прифронтового міста в Україні. Модель використовує елементи травмо-орієнтованого підходу та базується на ідеї соціального партнерства. На відміну від попередніх досліджень, які зосереджувалися на окремих аспектах інклюзії, ця робота:

1) Систематизує розрізнені напрями підтримки різних груп користувачів, які стикаються зі складними життєвими обставинами, і створює модель, адаптовану до умов довгострокової гуманітарної кризи.

2) Визначає шляхи впровадження кращих міжнародних і вітчизняних практик, адаптованих до особливостей соціально-культурного середовища Харкова.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали дослідження можуть бути використані Департаментом культури Харківської міської ради, керівниками бібліотечних систем і окремими бібліотеками для створення стратегій розвитку, модернізації послуг і підвищення кваліфікації персоналу.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ БІБЛІОТЕКИ ЯК ІНСТИТУТУ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ

1.1. Бібліотека як агент соціальної інклюзії

У сучасному світі, де стрімка цифрова трансформація і соціальна розрізненість є одними з характерних рис, місія публічних бібліотек проходить етап трансформації. Вже зараз ми можемо спостерігати, як вони перетворюються з традиційних книгозбірень на багатофункціональні, інклюзивні центри. Ця трансформація, спричинена низкою соціально-політичних та технологічних змін, є важливою для розуміння сучасних концепцій бібліотеки.

Протягом століть основним завданням бібліотек було зберігати культурну пам'ять. Лише під впливом ідей Просвітництва почали виникати перші публічні бібліотеки [78, с. 35]. Справжній розквіт припав на XIX-XX століття, коли демократичні рухи в США та Європі почали вимагати загальної освіти та рівного доступу до інформації [78, с. 45]. Саме тоді соціальні реформатори почали використовувати бібліотеки як інструмент для боротьби з бідністю та інтеграції іммігрантів [78, с. 50-57]. Професійні об'єднання, зокрема Американська бібліотечна асоціація (АБА), відіграли важливу роль у створенні сучасної місії бібліотек, відстоюючи інтелектуальну свободу та соціальну справедливість, зокрема, виступивши проти расової сегрегації [78, с. 57].

На відміну від комерційних закладів, бібліотеки забезпечують рівний доступ до ресурсів і створюють безпечне середовище для комунікації та взаємодії людей незалежно від віку, походження чи соціального статусу. Ця особливість перетворює бібліотеки з просто культурної установи на потужний соціальний інститут, що здатний підтримувати стабільні суспільні зв'язки [14, с. 37]. Особлива увага приділяється їхній інклюзивній місії [69, с. 160]. Науковці вважають, що роль, яку сьогодні виконують сучасні публічні бібліотеки, є результатом еволюції ідей соціальної справедливості: підтримка соціальної

справедливості шляхом інтеграції вразливих груп; налагодження зв'язків з локальними ресурсами громади; і створення простору для формування соціального капіталу [81, с. 410]. Таким чином, бібліотека стає «рятівним колом для найбільш вразливих серед нас» [45, с. 4], реагуючи на соціально чутливі події.

Центральною в сучасному дискурсі є концепція «третього місця», розроблена соціологом Реєм Ольденбургом. Він визначив «третє місце» як неформальні публічні простори, що існують окремо від дому («перше місце») та роботи («друге місце») і є важливими для громадянської активності та соціальної згуртованості. Бібліотека ідеально підходить для «третього місця», адже є нейтральною і доступною локацією. Це «вітальня для громади», де не має значення соціальний статус людини, а спілкування і взаємодія є головним видом діяльності [80]. Бібліотеки як «третє місце» стають ліками від відчуження [38] в суспільстві, що страждає від соціальної ізоляції.

Таким чином, еволюціонувавши від простого книгосховища до багатофункціонального «третього місця», сучасна бібліотека утвердилася в ролі інституту, що не просто надає доступ до інформації, але й активно втручається у соціальні процеси. Основою цієї нової місії є поняття соціальної інклюзії. Для глибокого розуміння механізмів, за допомогою яких бібліотека виконує цю роль, необхідно чітко визначити сутність соціальної ексклюзії та інклюзії в контексті бібліотечної роботи.

Без розуміння таких понять, як соціальна інклюзія та ексклюзія, неможливо визначити сутність соціальної місії сучасної бібліотеки. Під соціальним відчуженням розуміють позбавлення окремих індивідів чи групи осіб доступу до ресурсів, прав та можливостей, які є нормою для більшості членів суспільства [72, с. 4]. Сьогодні цей термін можна визначити як «нездатність людини ефективно брати участь в економічному, соціальному, політичному та культурному житті» [60, с. 45], внаслідок чого людина опиняється на периферії суспільного життя. Дослідник Дж. Персі-Сміт систематизував це явище, виокремивши сім основних аспектів, що сприяють соціальному виключенню: економічний, соціальний, політичний, сусідський, індивідуальний, просторовий та груповий [60, с. 45].

Соціальна інклюзія на відміну від ексклюзії означає не просто безперешкодний доступ до ресурсів; це активний процес усунення перешкод і розширення можливостей для кожного члена суспільства. Для бібліотек це означає перехід від простого надання послуг до сприяння розкриттю потенціалу громади, особливо тих, хто перебуває в зоні ризику.

Сучасні бібліотеки намагаються протистояти вже згаданим аспектам виключення. Під час впровадження нових бібліотечних послуг або оновлення вже існуючих, все частіше, враховують потреби вразливих груп, таких як бездомні, іммігранти, малозабезпечені сім'ї, люди старшого віку, люди з інвалідністю. Важливо пам'ятати, що вразливість часто є перехресною. Наприклад, біженці, які не володіють місцевою мовою, часто стикаються з бідністю та безробіттям [89]. Таким чином, розробляючи інклюзивні послуги для однієї категорії осіб, бібліотека може закрити потреби інших вразливих груп.

Механізми протидії ізоляції діють на двох рівнях. На індивідуальному рівні бібліотеки сприяють зміцненню людського капіталу, надаючи безкоштовний доступ до освітніх програм, курсів цифрової грамотності, тренінгів з пошуку роботи. На рівні громади вони виступають як «треті місця» – нейтральні простори для спілкування, що зміцнюють соціальні зв'язки та протидіють ізоляції.

Проте кінцевою метою є не просто включення, а досягнення соціального благополуччя. Соціальне благополуччя розширює традиційне тлумачення соціальної інклюзії, оскільки враховує різні аспекти людського життя, що в сукупності визначають спроможність окремої особи, а відтак і громади, жити гідно після інтегрування в суспільство [86, с. 21]. Відповідно до концепції «підходу можливостей», розробленої А. Сеном і М. Нуссбаум, справжній добробут полягає не в наявності ресурсів, а в розширенні реальних прав людини самостійно визначати свої життєві пріоритети та діяти відповідно до них [86, с. 22]. Коли людина навчається користуватися комп'ютером у бібліотеці, це не просто розвиває її навички, а й розширює її можливості, наприклад, знайти кращу роботу, отримати доступ до державних послуг, спілкуватися з рідними. Саме через цей аспект варто оцінювати вплив бібліотек.

Отже, утвердившись як агент соціальної інклюзії, бібліотека використовує конкретні механізми для розширення «можливостей» своїх користувачів. Проте, щоб ці механізми працювали ефективно, особливо в умовах криз, вони мають спиратися на передові концептуальні моделі. Ідея «третього місця» Р. Ольденбурга, розглянута раніше, отримала свій розвиток у низці сучасних теорій, що деталізують, як саме бібліотека функціонує у ролі соціального інституту.

1.2. Сучасні концепції соціальної ролі бібліотеки

Концептуальні моделі останніх десятиліть переосмислюють призначення бібліотеки, спираючись на її досвід у задоволенні потреб суспільства. Ці концепції лягли в основу інноваційних практик, де в центрі уваги людина і громада, а не лише бібліотечний фонд.

Розвиваючи ідею Ольденбурга, соціолог Ерік Кліненберг запропонував поняття бібліотеки як «соціальної інфраструктури». На відміну від звичної інфраструктури (мости, дороги), соціальна інфраструктура – це фізичні простори, що активно створюють і підтримують соціальні зв'язки [61]. Бібліотеки, на думку Кліненберга, є основою стійкого і демократичного суспільства. Вони не тільки надають ресурси, але й цілеспрямовано створюють можливості для взаємодії, долаючи різноманітні соціальні виклики, такі як цифровий розрив, і зміцнюючи соціальний капітал громади [61].

Цілі і завдання, що стоять перед сучасною бібліотекою, вимагають зміни і в підходах до обслуговування. Тут привертають увагу дві взаємопов'язані концепції, що ставлять у центр користувача: «особистісно-орієнтована бібліотека» (Person-Centered Library) та інтегрована підтримка особистості (Whole-Person Librarianship).

Особистісно-орієнтований підхід, перш за все, це формат обслуговування відвідувачів. Він змінює фокус бібліотеки з колекцій і стандартних послуг на індивідуальні потреби та життєвий досвід певного користувача [90]. Ключовим тут є принцип співпраці: бібліотека не просто пропонує готовий продукт до

використання, а активно залучає відвідувачів до процесу планування та адаптації послуг. Модель «бутик-бібліотеки» є практичним втіленням цієї концепції. За аналогією до бутиків-готелів, в основі цієї моделі лежить персоналізований сервіс для конкретної цільової аудиторії, пропонуючи унікальні послуги та створюючи дизайн простору, що відповідає потребам нішевих груп [75, с. 1].

Натомість ідея інтегрованої підтримки особистості служить моделлю для професійного розвитку та міжінституційної співпраці. Вона наголошує, що ефективне обслуговування залежить від розуміння не лише інформаційного запиту відвідувача, але й його контексту життя, тобто фізіологічного, когнітивного, соціального та емоційного стану [79, с. 7]. Для того, щоб підвищити здатність бібліотекарів працювати з вразливими групами, цей підхід інтегрує принципи та цінності соціальної роботи в бібліотечну практику [96]. Модель не вимагає від бібліотекарів ставати соціальними працівниками, а підкреслює, що бібліотеки повинні співпрацювати з відповідними службами та розвивати навички емпатії серед персоналу [96, с. 30].

У часи зростання соціальної напруги особливої актуальності набуває травмо-орієнтований підхід. Він не перетворює бібліотекарів на терапевтів; натомість він створює підґрунтя для безпечного та довірливого середовища. Згідно з визначенням Управління з питань зловживання психоактивними речовинами та психічного здоров'я США (SAMHSA), травмо-орієнтована організація усвідомлює вплив травми, розпізнає її ознаки та інтегрує ці знання у свою діяльність, щоб уникнути ретравматизації відвідувачів [79, с. 9]. Бібліотеки можуть стати «терапевтичним ландшафтом» [43], дотримуючись шести основних принципів: безпека, довіра, підтримка за принципом «рівний-рівному», співпраця, розширення прав і можливостей та врахування культурних і гендерних аспектів.

Ідея «громадо-орієнтованості» бібліотек (Community-Centered Library) йде паралельно з концепціями, орієнтованими на індивіда. В основі цієї моделі лежать вже потреби цілої спільноти, з особливою увагою до потреб недостатньо представлених груп в ній. Така бібліотека прагне розвивати всі сім видів капіталу громади: соціальний, людський, культурний, фінансовий, політичний,

екологічний та фізичний [48, с. 25], перетворюючись на справжній центр суспільного життя та активного соціального агента.

Враховуючи глобальні загрози, такі як економічна нестабільність, зростаюча нерівність і руйнування соціальної довіри, соціальна місія бібліотек стає все більш важливою. Аналіз рекомендацій ООН щодо подолання цих загроз свідчить про те, що бібліотеки вже сьогодні використовують запропоновані стратегії на локальному рівні.

1. Інвестиції в людський капітал. ООН закликає забезпечити загальний доступ до якісної освіти і цифрових технологій [95, с. 63, 78]. Бібліотеки є ключовим елементом реалізації цього заклику.
2. Прозорі та інклюзивні інституції. Рекомендації підкреслюють, наскільки важливі організації, що гарантують рівність і сприяють участі громадян у процесі прийняття рішень [95, с. 94-96]. Бібліотеки за своєю суттю є саме такими інституціями.
3. Створення просторів для об'єднання. В ООН підкреслюють, що «соціальний капітал є не менш важливим для розширення можливостей, ніж людський капітал» [95, с. 99]. Бібліотеки, виступаючи як громадські центри, створюють простір, де цей соціальний капітал може формуватися.

Ефективність цих дій напряму залежить від унікального статусу бібліотек у суспільстві. Численні міжнародні дослідження підтверджують, що бібліотеки виконують важливу соціальну функцію завдяки високому рівню суспільної довіри та відчуття безпеки. Наприклад, у Великій Британії бібліотекарі стабільно входять до п'ятірки професій, яким найбільше довіряють [91], а в США абсолютна більшість батьків відчувають, що їхні діти перебувають у безпеці в бібліотеках [76, с. 6].

Довіра, в свою чергу, стає основою для підтримки бібліотеками психічного здоров'я населення. За результатами британського дослідження, бібліотечні послуги зменшують соціальну ізоляцію, причому 75,5% відвідувачів відзначають покращення психічного самопочуття [67, с. 42; 77, с. 8]. Подібні висновки знаходимо як у дослідженні Нью-Йоркської публічної бібліотеки [65, с. 6], так і в роботі їхніх датських колег [83, с. 16]. Яскравим прикладом реалізації цієї

функції є британська система «соціального призначення» (social prescribing), в межах якої лікарі направляють пацієнтів в бібліотеки для участі в оздоровчих програмах [67, с. 107].

Поряд з турботою про психічне здоров'я, бібліотеки сприяють соціальній справедливості через забезпечення рівного та безкоштовного доступу до знань. Так вважають 83% данців [83, с. 10]. У цьому контексті визначають і їхню особливу роль в подоланні цифрового розриву [67, с. 20].

Врешті, бібліотеки є просторами стійкості громад. Вони служать місцями, де можна отримати інформацію і допомогу під час епідемій, стихійних лих або економічних потрясінь [66, с. 59]. Показовим прикладом є ситуація у Великій Британії, де під час енергетичної кризи бібліотеки стали «теплыми просторами» для тих, хто не мав можливості опалювати свої домівки [40, с. 21]. Визнання цієї важливої ролі знаходимо і на офіційному рівні: у США Федеральне агентство з надзвичайних ситуацій (FEMA) офіційно назвало публічні бібліотеки «основними громадськими організаціями», чії послуги є життєво необхідними для реагування на надзвичайні ситуації [74].

На тлі міжнародного досвіду соціальна місія бібліотек в Україні має свою специфіку, зумовлену радянською спадщиною і сучасними викликами. З 1991 року українські бібліотеки самостійно і за підтримки професійних організацій, таких як Українська бібліотечна асоціація, розпочали глибоку трансформацію: від інструменту ідеологічної пропаганди до сучасних інформаційних та громадських центрів [18, с. 122-124].

Повномасштабне російське вторгнення 2022 року виявило надзвичайну важливість бібліотек як ключових елементів критичної соціальної інфраструктури. В умовах війни українські бібліотеки взяли на себе нові, життєво важливі функції, перетворившись на «фортеці інформаційного опору» [53]. Вони стали центрами протидії дезінформації, гуманітарними хабами для внутрішньо переміщених осіб, осередками психологічної підтримки, пунктами збору допомоги для ЗСУ, а також центрами документування воєнних злочинів та збереження культурної спадщини [15; 31]. Попри руйнування, українські бібліотеки демонструють надзвичайну стійкість та відданість своїм громадам.

Аналіз теоретичних і практичних засад сучасних концепцій показує докорінну зміну в розумінні місії бібліотеки. Різні підходи об'єднує спільний вектор: перехід від сервісної моделі («бібліотека для громади») до моделі соціального партнерства («бібліотека з громадою»). Це переосмислення створює теоретичне підґрунтя для аналізу практичних форм такого партнерства, що є предметом наступного розділу.

РОЗДІЛ 2.

БІБЛІОТЕЧНІ ПОСЛУГИ

ДЛЯ ВРАЗЛИВИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

2.1. Провідні міжнародні моделі соціально-орієнтованої бібліотечної діяльності

Дослідження базується на порівняльному аналізі бібліотечних практик через детальне вивчення обраних кейсів. Це не тільки дозволяє виявити загальні закономірності та відмінності, а й зрозуміти фактори, що впливають на ефективність соціальних програм.

Для аналізу обрано бібліотечні системи трьох міст: Цинциннаті (США), Лідса (Велика Британія) та Загреба (Хорватія). Цинциннаті та Лідс як міста-побратими Харкова створюють основу для потенційної співпраці. Вибір Загреба був зумовлений тим, що Хорватія, як і Україна, пережила постсоціалістичну трансформацію та війну за незалежність, що робить її бібліотечний досвід особливо релевантним.

Для оцінки міжнародних практик, було розроблено концептуальну рамку (Додаток А), яка систематизує виклики низки вразливих груп, і допомагає визначити доцільність запропонованої бібліотечної підтримки.

Американську модель варто розглянути на прикладі кейсу публічних бібліотек Цинциннаті та округу Гамільтон. Публічні бібліотеки Цинциннаті та округу Гамільтон (CHPL) є прикладом американського підходу, де бібліотека інтегрована в систему соціальних послуг і займає проактивну позицію у вирішенні суспільних проблем. Ця модель розглядає бібліотеку як ключового партнера у розбудові стійкої громади.

Подолання цифрової нерівності є одним із пріоритетних напрямів роботи CHPL. Бібліотека надає безкоштовний доступ до комп'ютерів та Wi-Fi, проте інновацією стала можливість орендувати необхідні пристрої, наприклад, мобільні

точки доступу, що забезпечує інтернетом родини без стабільного домашнього підключення. Система також виконує адміністративні функції – тут приймають документи на отримання паспорта, надають офісні послуги, зокрема безкоштовний друк та відправлення факсів. Під час індивідуальних консультацій в межах програми «Запитай бібліотекаря» співробітники допомагають користувачам опанувати цифрові навички.

Одним з інструментів соціальної роботи є «Довідник ресурсів громади» (Community Resources Guide), що виходить щоквартально і містить систематизовану інформацію для громадян у складних обставинах. Бібліотека через цей довідник стає місцем, де можна дізнатися адреси пунктів харчування, притулків, медичних закладів. Довідник також вказує, де знаходяться автомати з налоксоном – антидотом при передозуванні опіатами. Це означає, що бібліотека у відповідь на кризу опіоїдної залежності в США виходить за межі культурної установи і стає частиною екстреної безпекової мережі.

Люди з інвалідністю отримують підтримку на кількох рівнях. CNPL виступає локальною точкою доступу до Національної бібліотечної служби для сліпих та осіб із порушеннями зору (NLS). Користувачі через цю службу можуть замовляти необхідні матеріали, включаючи і літературу, і асистивні пристрої. Водночас бібліотека розвиває власні сервіси: «Книжки поштою» та адресну доставку для маломобільних мешканців. У філіях встановлено спеціалізоване асистивне обладнання: сканувальний пристрій SARA, що озвучує друкований текст, стаціонарні відеозбільшувачі (CCTV) та дисплеї Брайля.

Як «третє місце» бібліотека пропонує заходи для різних вікових груп. Діти можуть відвідувати програми раннього розвитку – Baby Laptime, Toddler Storytime, Preschool Storytime, Movers and Shakers. Для дітей з особливими потребами є Sensory Storytime. Підліткам доступні окремі зони Chat & Chill для неформального спілкування, а також майстер-класи та навчальні програми. Люди старшого віку мають можливість відвідувати клуби за інтересами та оздоровчі заняття. Окремо існує програма «Кафе пам'яті» (Memory Café) – простір для спілкування, створений для людей з деменцією та їхніх опікунів.

Бібліотеки CNPL можна також назвати майданчиками прямого соціального втручання. Серія заходів Resource Connect дає громадянам змогу отримати консультації безпосередньо від представників соціальних служб. Йдеться про допомогу з питань залежностей, охорони здоров'я, юридичні консультації. Разом з Freestore Foodbank бібліотека організовує роздачу продуктів (Produce Pop Up), що вирішує проблему продовольчої безпеки. Програма «Харчування після уроків» (Afterschool Meals for Kids and Teens) працює для дітей і осіб з інвалідністю до 21 року.

У сфері розвитку людського капіталу бібліотека пропонує кілька напрямів. Дорослі можуть підвищувати грамотність та готуватися до іспиту GED, якщо не закінчили школу. Через розділ «Job Seekers» на сайті бібліотечної мережі можна знайти допомогу у працевлаштуванні – там зібрано вакансії й онлайн-курси, є тренінги з підготовки до співбесід. Серед послуг – безкоштовна допомога у заповненні податкових декларацій, яку надають волонтери. Учні 1-8 класів протягом навчального року отримують безкоштовну індивідуальну допомогу з читання та математики. Їм також доступна платформа онлайн-репетиторів.

Іммігранти мають доступ до розділу «Нові американці», де зібрано довідники з нагальних питань та ресурси для вивчення понад 100 мов (включно з американською жестовою). Бібліотека організовує безкоштовні курси англійської як іноземної (ESOL), розмовні клуби, індивідуальні консультації.

Ще одна вразлива група, в саме ЛГБТКІА+ спільнота, отримує підтримку через інформаційний розділ «Pride». Через проєкт «Share Your Story: 50 Years of Pride in Cincinnati» бібліотека збирає місцеву історію спільноти. Трансгендерні особи можуть отримати анонімні консультації та підтримку під час зміни документів.

Власники читацького квитка через програму «Discovery Pass» мають змогу безкоштовно відвідувати культурні і мистецькі установи округу. Творчі лабораторії (MakerSpaces) бібліотечної мережі надають доступ до 3D-принтерів, лазерних різаків, швейних та вишивальних машин, іншого обладнання. Бібліотека у такий спосіб не тільки підтримує креативну економіку регіону, а й сприяє виконанню Цілей сталого розвитку ООН.

CHPL пропонує широкий спектр послуг, проте інші американські бібліотеки демонструють практики з потенціалом для ще глибшої соціальної роботи.

- Залучення соціальних працівників. Публічна бібліотека Сан-Франциско у 2009 році однією з перших найняла соціального працівника в штат. Таким чином, відвідувачі, що переживають бездомність чи проблеми з психічним здоров'ям, змогли отримувати регулярні консультації.
- Задоволення базових потреб. У Сент-Луїсі бібліотеки співпрацюють із службою «Dignity on Wheels». Ця служба надає послуги мобільних душевих та пралень безпосередньо біля бібліотек.
- Економічна стійкість. «Бібліотеки речей» (Library of Things) дають змогу позичати інструменти, побутову техніку та інше необхідне обладнання.
- Збереження пам'яті. Національна ініціатива «Veterans History Project» від Бібліотеки Конгресу США системно збирає та архівує усні історії, листи та фотографії ветеранів.
- Підтримка реінтеграції. Бруклінська публічна бібліотека працює з ув'язненими та колишніми ув'язненими. Програма «TeleStory» дає засудженим можливість спілкуватися з родинами та записувати відеоказки. «Welcome Home» підтримує колишніх ув'язнених за принципом «рівний-рівному».

Американська модель, яку представляє CHPL разом з інноваціями інших бібліотек країни, показує, як може виглядати універсальний соціальний хаб. Бібліотека інтегрує технології, орієнтує людей у соціальних послугах і оперативно реагує на виклики. Вона розширює доступ до технологій, культури та освіти, що дає громадянам більше економічних можливостей і підвищує їхню соціальну мобільність.

Іншим прикладом може слугувати Британська модель, зокрема на прикладі кейсу бібліотечної системи Лідса. Бібліотечна система Лідса, що є прикладом британської моделі, поєднує традиційну книжкову культуру з інноваціями у сфері креативних індустрій та розвитку людського капіталу. Стратегічне бачення служби полягає у формуванні «спільноти читачів», які завдяки бібліотеці стають більш згуртованими, поінформованими та впевненими.

Бібліотечна мережа Лідса, як і їхні американські колеги, працює над подоланням цифрового розриву. Крім стандартного доступу до інтернету, діє програма довгострокової оренди планшетів з передплаченою послугою мобільного інтернету. У центральній бібліотеці є можливість отримати безкоштовні SIM-карти з оплаченим зв'язком на шість місяців. Важливою є персоналізована підтримка: на індивідуальних консультаціях (Digital Drop-ins) користувачі вчаться працювати з онлайн-сервісами та налаштовувати власні пристрої.

Фокус на економічному розвитку є ключовою відмінністю британської моделі. Центри бізнесу та інтелектуальної власності (Business and IP Centre Leeds), що діють в бібліотеках Лісу, надають підприємцям безкоштовний доступ до потужних аналітичних баз даних (COBRA, Mintel, Statista) для дослідження ринку. Тут також проводять консультації з бізнес-радниками. Доступ до дорогих аналітичних ресурсів перетворює бібліотеку на інвестиційний інструмент для місцевої економіки. Цей приклад партнерства цінний для міст, що потребують економічного відновлення.

Центральна бібліотека Лідса через свій Мистецький поверх (Arts Floor) стала потужним культурним осередком. На цьому поверху розміщено Музичну та мистецьку бібліотеки, виставкові простори, майстерні та креативну лабораторію «Studio 12» для молоді віком 16-30 років. Лабораторія дає безкоштовний доступ до професійного обладнання для створення відео, музики та фотографії. Пріоритетним напрямом є розвиток STEAM-компетенцій через клуби кодування та майстер-класи з робототехніки. Нещодавно впроваджена програма «Цифрові простори» (Digital Spaces) передбачає створення VR-турів та майстер-

класів з імерсійного кіновиробництва, що може використовуватися для реабілітації вразливих груп, зокрема ветеранів.

Британська модель використовує інноваційні підходи для підтримки ментального здоров'я. Проєкт «Поділися піснею» (SongShare) реалізовано у партнерстві з The Swan Song Project. Люди з невиліковними хворобами та ті, хто переживає втрату близької людини, можуть написати та записати власну пісню, таким чином мистецтво стає формою емоційної реабілітації. Прикладом роботи зі спільною пам'яттю є виставка «Розкриття: Сила садівництва» (Unearthed: The Power of Gardening), яка досліджує принципи саденотерапії та збирає аудіоісторії мешканців.

Бібліотека працює з різними соціальними групами. Для людей з інвалідністю бібліотеки формують спеціалізовані фонди: книги великим шрифтом, шрифтом Брайля, видання для осіб з дислексією та деменцією. Мережа оснащена індукційними петлями для підсилення звуку та асистивними пристроями. За запитом надають послуги перекладу жестовою мовою.

Розвиток ранньої грамотності здійснюється через заходи «Story & Rhyme» та участь у національній програмі Bookstart, що гарантує кожній новонародженій дитині набір книг.

ЛГБТКІА+ спільнота отримує підтримку через архівування місцевої історії на блог-платформі «Таємна бібліотека Лідса». Також на базі бібліотеки з цією вразливою групою проводять творчі майстер-класи зі створення малотиражних видань (зінів) та неформальні зустрічі спільноти.

Хоча бібліотечна система Лідса демонструє широкий спектр соціальних послуг, інші британські бібліотеки розвивають практики, які доповнюють цю модель. Хотілося би згадати про рух «Бібліотек-прихистків» (Libraries of Sanctuary), що забезпечує мовну та культурну інтеграцію новоприбулих через спеціалізовані програми та створення безпечного простору для біженців та шукачів притулку.

Підсумовуючи, можна сказати, що британська модель, яку представляє Лідс у поєднанні з іншими бібліотечними практиками, поширеними в країні, робить акцент на розвитку людського капіталу та креативної економіки. Бібліотека в цій

моделі через спеціалізовані центри, інклюзивні послуги, роботу з ментальним здоров'ям сприяє економічному відновленню міст та підвищує психосоціальну стійкість громад.

Хорватська модель може бути досліджена на прикладі кейсу бібліотечної системи Загреба. Бібліотечна діяльність у Хорватії розвивалася в специфічних умовах постсоціалістичних трансформацій, війни за незалежність та процесу європейської інтеграції. Характерною особливістю цієї моделі бібліотечних послуг є розвиток довгострокових цільових програм для конкретних вразливих груп населення. Діяльність публічних бібліотек Загреба (KGZ) дозволяє простежити основні риси цього підходу.

Одним з прикладів є долучення KGZ до урядового проєкту «e-Громадяни» (e-Građani), спрямованого на цифрову інтеграцію населення. Організація безкоштовних навчальних програм дозволила бібліотекам набути ролі посередника між громадянами та державними електронними сервісами, що сприяло подоланню цифрової нерівності та забезпеченню рівного доступу до е-урядування.

Значну увагу бібліотеки Загреба приділяють комплексній підтримці людей старшого віку. В багаторічний проєкт «65 плюс» входить вісім програм, зорієнтованих на соціальну інтеграцію та підтримку когнітивного здоров'я цієї категорії користувачів. Основною ініціативою є «Книга до воріт» (Knjigom do vrata) – програма доставки літератури маломобільним користувачам та мешканцям притулків для літніх людей. Крім цього, проєкт включає художні майстер-класи, семінари з комп'ютерної грамотності, програми розвитку когнітивних здібностей. В межах програми «Зустрічі поколінь» передбачена міжгенераційна взаємодія, де люди старшого віку мають можливість передавати свій життєвий досвід молодшому поколінню.

Вартим уваги є проєкт «З книгою в дім» (Knjigom do krova), що реалізовувався протягом кількох років. Метою даної ініціативи була соціальна реінтеграція безпритульних осіб і сприяння їхньому поверненню на ринок праці. Завдяки коштам міжнародного гранту в центрі для безпритульних було створено комп'ютерний клас, де проходили тренінги з пошуку роботи. За результатами

проєкту частина учасників змогла працевлаштуватися. Накопичений досвід згодом було використано Міжнародною федерацією бібліотек і установ (IFLA) для розробки керівних принципів щодо бібліотечних послуг для людей з досвідом безпритульності.

Проєкт «Бібліотека з відчиненими дверима» спрямований на соціальну інтеграцію дітей та дорослих з когнітивними розладами та інвалідністю. Він включає одинадцять програм: від читацьких клубів до терапевтичних практик. Серед останніх – каністерапія («Читання із собаками-помічниками» у 2014-2017 роках) та знайомство з музичними інструментами для дітей з порушенням зору. Нормотипових дітей дошкільного віку навчають основам жестової мови для ознайомлення з культурою глухих. Проєкт також передбачає виготовлення тактильних книжок та навчання волонтерів читанню для дітей, які перебувають у лікарні.

KGZ має розгалужену систему програм для дітей і молоді. Для наймолодших створено програми ранньої грамотності. Школярі можуть брати участь у довгострокових проєктах: «Відкриваємо молоді таланти» надає платформу для самовираження юних митців, проєкт «Кронавти» популяризує науку та екологію, програма «Через бібліотеку до атестата» допомагає випускникам. Бібліотека також проводить семінари зі штучного інтелекту та курси китайської мови, реагуючи на сучасні потреби суспільства.

Хорватська модель показує, що соціальна роль бібліотеки може реалізовуватися не через широкий спектр послуг, а через глибоку роботу з окремими групами. Багаторічні цільові проєкти доводять ефективність тривалої співпраці, коли бібліотека стає постійним партнером для вразливих категорій населення.

Розглянувши цей міжнародний досвід, важливо проаналізувати, як ці функції реалізуються в умовах України, зокрема у прифронтовому Харкові, для виявлення як сильних сторін, так і прогалин, що потребують модернізації.

2.2. Адаптація до українських реалій: аналіз практик та шляхи модернізації для бібліотек Харкова

Бібліотечна мережа прифронтового Харкова демонструє унікальний приклад адаптації до кризи, але має системні прогалини, особливо порівняно з провідними міжнародними практиками.

Розглянемо більш докладно практику бібліотек Харкова, зокрема їх сильні сторони та системні прогалини.

Повномасштабне вторгнення змусило публічні бібліотеки Харкова трансформувати свою діяльність. Вони зосередилися на декількох ключових напрямках, що відповідають найнагальнішим потребам громади.

Підтримка ментального здоров'я та психосоціальна адаптація населення стали одним із найбільш розвинених напрямів. Центральна бібліотека Немишлянського району реалізує проєкт «Шлях до себе» з використанням арттерапії. Бібліотека-філія № 21 для дорослих Основ'янського району співпрацює з психологом ГО «Дівчата» в проєкті соціально-психологічної реабілітації «Сила: житло, захист, засоби для існування людям, які повернулися додому». Центральна бібліотека Слобідського району впроваджує бібліотерапевтичний проєкт «Швидка Книжкова Допомога». Харківська обласна бібліотека для юнацтва реалізує міжнародну програму EASE від ВООЗ, спрямовану на розвиток стресостійкості у підлітків. Для жінок створено безпечні простори, наприклад Міжнародний жіночий клуб «Лада» (Шевченківський район) та клуб «Натхнення» (Основ'янський район).

Бібліотеки продовжують виконувати освітню та розвиваючу функцію. Творчий потенціал розвивають через різноманітні гуртки (наприклад, «Умійка» в Бібліотеці-філії № 14 для дітей Холодногірського району) та лялькові театри («Буратіно», «Синій птах», «Каркуша»). Працюють курси англійської мови. У галузі STEM-освіти виділяється молодіжний інноваційний хаб «Ko_Laba» на базі Харківської обласної бібліотеки для юнацтва – тут є доступ до 3D-принтерів та робототехніки. Ця ж бібліотека реалізує проєкти: «Мета. Кар'єра. Вибір», що надає профорієнтаційну підтримку, та «Соціалізація осіб з інвалідністю», де

дорослих людей з ментальною інвалідністю навчають безпечному користуванню комп'ютером і надають їм психоемоційну підтримку.

ХДНБ ім. В. Г. Короленка ще у 2012 році започаткувала проєкт з навчання людей старшого віку цифровим навичкам, який розвинувся у клуби «КЛІК» та «Онлайн». Більшість районних бібліотек сприяють подоланню цифрового розриву у рамках національного проєкту «Дія. Цифрова освіта». Для соціалізації створено численні клуби за інтересами («У колі друзів», «Золотий вік»). Для людей з обмеженою мобільністю організовують «бібліотечні десанти» до територіальних центрів надання соціальних послуг і пансіонатів. Деякі бібліотеки впровадили обслуговування на дому.

Збереження пам'яті стало однією з ключових функцій бібліотек в умовах війни. ХДНБ ім. В. Г. Короленка бере участь у загальнонаціональному проєкті УБА «Архівування документів про війну». На локальному рівні Центральна бібліотека Київського району веде «Воєнний літопис Київського району м. Харкова». Харківська обласна бібліотека для юнацтва створила онлайн-музей «БЛОКПОСТ ПАМ'ЯТІ. ХАРКІВ» для збереження пам'яті про захисників. Бібліотечна система Салтівського району реалізує цикл заходів «Між боями і рядками», мета якого – популяризація творчості українських захисників та збереження їхніх голосів.

Попри значні досягнення в адаптації до кризових умов, харківські бібліотеки мають структурні недоліки, що обмежують їхні можливості як повноцінних соціальних інститутів. На відміну від американської моделі, сайти харківських бібліотек не містять актуальної систематизованої інформації про соціальні послуги. Такі розділи як «Корисні сайти громадянам» часто мають застарілі дані та непрацюючі покликання, що ускладнює доступ вразливих груп до необхідної інформації.

Послуги для людей з порушеннями зору зосереджені в одній спеціалізованій установі. Харківська бібліотека-філія № 17 для сліпих ім. Гіршмана обслуговує цю категорію відвідувачів, тоді як решта публічних бібліотек немає для цього необхідних ресурсів. Така модель відрізняється від інклюзивного підходу, коли послуги доступні в усій мережі. Панує хибне

уявлення, що люди з порушеннями зору – це виключно незрячі, хоча насправді йдеться про значно ширшу групу, зокрема людей старшого віку зі слабким зором.

Аналогічна ситуація з безбар'єрністю для людей з порушеннями слуху. Попри підтримку міською владою ініціативи «Країна без бар'єрів для нечуючих», до проєкту включили лише дві бібліотеки. Це доказ того, що потенціал бібліотек недооцінюють під час розподілу ресурсів.

Проблема не лише в ресурсах, а й у здатності адаптуватися. Війна призвела до зупинки ряду програм в окремих філіях: анімаційного майданчика «Media Kids», курсів англійської мови, клубів за інтересами. Бібліотечна система не має механізмів для їхнього переведення в гібридний або дистанційний формат, що робить її вразливою в довгостроковій перспективі.

Модернізація бібліотечних послуг у Харкові може спиратися на адаптацію того, що вже працює в інших регіонах. Багато послуг, відсутніх або недостатньо розвинених у місті, успішно функціонують в інших українських бібліотеках. Аналіз передового вітчизняного досвіду дає змогу виділити кілька ключових напрямів, які можуть закрити системні прогалини харківської бібліотечної мережі.

Сенсорна інклюзія. Найбільш показовий досвід Львова, де на базі міської бібліотеки створено інклюзивний простір «Сенсотека». Тут є адаптивний фонд, асистивне обладнання та, навіть, майданчик для тренувань з параолімпійської гри боча.

Для прифронтового міста важливий досвід Рівненської ОУНБ, яка створила центр «Інтернет-Окуляр» для навчання незрячих і почала надавати послуги з адаптації ветеранів, які втратили зір. На базі цієї ж бібліотеки впроваджено «Сервіс УТОГ» – цілодобовий дистанційний відеозв'язок із перекладачем жестової мови.

Робота з людьми з порушеннями слуху не обмежується технічними рішеннями. У Житомирі й Києві бібліотеки започаткували онлайн- та офлайн-курси з вивчення жестової мови. У Публічній бібліотеці імені Лесі Українки м. Києва окремі співробітники мають базові навички спілкування жестовою

мовою. Сумська обласна бібліотека для дітей здійснює переклад дитячих творів жестовою мовою.

Досвід Херсонської ОУНБ ім. О. Гончара особливо показовий: після окупації, на базі артукриття, там відновили інклюзивний театр та роботу зі створення мультфільмів дітьми з ментальними порушеннями. Це доводить, що інклюзивну роботу можна вести навіть у найскладніших умовах.

Цільова психосоціальна підтримка. Українські бібліотеки активно розвивають цей напрям. Проєкт «Жіноче коло», що пропонує безпечний простір з заняттями арттерапії для жінок, які зіткнулися з викликами війни. Реалізується в бібліотеках Києва, Сум та Запоріжжя. Схожий проєкт «Ми є!» у Рівненській обласній бібліотеці для дітей надає психологічну допомогу родинам військовослужбовців.

У сфері реінтеграції ветеранів бібліотеки стають не лише платформами для творчої самореалізації (літературний конкурс «Військовий непотріб» у Львові), а й майданчиками для діалогу з владою – проєкт «Спілкуй. Ветеран» у Кривому Розі. Такі приклади свідчать про те, що бібліотеки перетворюються на реабілітаційні центри, які допомагають відновлювати соціальні навички.

Економічна підтримка. Досвід Центральної публічної бібліотеки Хмельницької міської територіальної громади демонструє можливості бібліотек у цій сфері. У рамках проєкту «ВільноХаб: працевлаштування» там проводять кар'єрні тренінги, після яких десятки учасників знаходять роботу. Ця ж бібліотека реалізує проєкт «Вільна мама», що надає жінкам можливість залишити дітей під наглядом.

Ресоціалізація та підтримка осіб у пенітенціарних установах. Окремим напрямом, який донедавна залишався поза фокусом публічних бібліотек, є робота із засудженими. Проєкт «Видима бібліотека» Публічної бібліотеки імені Лесі Українки м. Києва, спрямований на ресоціалізацію засуджених через запобігання морально-психологічній деформації, пов'язані з позбавленням волі, та оновлення компетентностей, необхідних для адаптації в суспільстві після звільнення.

Аналіз вітчизняних практик показує, що рішення для Харкова вже існують і працюють в інших містах. Це дає можливість швидко розпочати модернізацію, використовуючи перевірений досвід. Окрім того, проведений аналіз демонструє, що бібліотекам варто працювати в партнерстві з іншими організаціями та надавати цільову підтримку конкретним групам користувачів.

Підсумком представленої роботи є розроблена модель упровадження бібліотечних послуг, викладена у Додатку Б “Практичні рекомендації для бібліотек Харкова”. Модель розбудована з урахуванням різних вразливих груп користувачів, визначення їхніх основних потреб та переліку запропонованих відповідних послуг.

Загальний порівняльний аналіз бібліотечних послуг для вразливих груп в Україні та світі дає змогу зробити кілька важливих висновків.

По-перше, провідні світові бібліотеки вже змінили свою роль. Вони перестали бути лише культурно-освітніми центрами і стали активними учасниками системи громадського здоров'я та соціального захисту. Все більше бібліотек виходять за межі традиційного надання інформації. Вони наймають соціальних працівників, створюють «бібліотеки речей», застосовують підходи травмо-орієнтованої роботи. Такі практики показують, що бібліотека переосмислює свою місію – тепер вона реагує на найскладніші потреби громади.

По-друге, українська практика неоднорідна. Бібліотеки України, зокрема Харкова, продемонстрували надзвичайну гнучкість у відповідь на кризи війни. Робота з внутрішньо переміщеними особами та ветеранами показує швидку самоорганізацію та творчість, яка часто компенсує відсутність системної державної підтримки. Водночас у роботі з іншими вразливими групами – бездомними, людьми із залежностями, ЛГБТКІА+ спільнотою, ув'язненими та їхніми родинами – є значні прогалини. Діяльність у цих напрямках фрагментарна, проєктна, залежить від ентузіазму окремих бібліотекарів. Вона не має ані сталої методичної, ані фінансової основи.

По-третє, є низка проблем, що стримують розвиток інклюзивних послуг у Харкові і в Україні загалом. Бібліотеки не інтегровані в національні та місцеві стратегії соціального розвитку. Бракує системної підготовки персоналу для роботи зі

складними соціальними викликами. Недостатня міжвідомча співпраця з соціальними службами, медичними закладами та громадськими організаціями.

Таким чином, для переходу від реактивного реагування до спланованого розвитку інклюзивних послуг харківським бібліотекам потрібна системна трансформація. Вона має спиратися на наступні принципи: інтеграцію бібліотек у міську соціальну політику, інвестиції в професійний розвиток персоналу (для формування компетенцій у соціальній роботі та сфері громадського здоров'я) і розбудову сталих міжсекторальних партнерств. За цих умов бібліотеки зможуть повною мірою реалізувати свій потенціал як ключові інституції у розбудові інклюзивного суспільства.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній магістерській роботі розглядається соціальний вплив діяльності бібліотек, зокрема їхні методи підтримки та інклюзії вразливих груп населення.

Огляд матеріалу в теоретичній частині показав, що роль сучасної бібліотеки змінилася. Бібліотека перестала бути лише книгосховищем і стала багатофункціональним інклюзивним простором, що є важливою частиною соціальної інфраструктури громади.

Проаналізувавши провідні міжнародні моделі (США, Велика Британія, Хорватія) було виявлено три основні стратегії соціальної діяльності. Вони включають залучення соціальних працівників до штату бібліотек, розвиток людського капіталу і спрямованість на роботу з конкретними вразливими групами.

Дослідження, проведене щодо практики бібліотек Харкова під час повномасштабного вторгнення, виявило два аспекти. Бібліотеки продемонстрували значну здатність адаптуватися, перетворюючись на центри психосоціальної підтримки та збереження пам'яті про загиблих. Водночас порівняльний аналіз також виявив системні недоліки: бібліотеки не допомагають людям знаходити потрібні соціальні послуги, послуги для людей із сенсорними порушеннями фрагментовані, а участь у загальноміських інклюзивних програмах обмежена.

Аналіз успішних вітчизняних бібліотечних практик показав, що модернізація бібліотечних послуг у Харкові не вимагає розробки принципово нових моделей. Більшість необхідних інновацій вже працює в інших містах України. Реалізація та адаптація перевірених практик є головним завданням на даний момент.

Бібліотеки Харкова потребують системної трансформації, щоб перейти від ситуативного реагування до планування інклюзивних послуг. Це має базуватися таких принципах: включення бібліотек у міську соціальну політику, фінансування

професійного розвитку персоналу і створення стійких міжсекторальних партнерств.

Напрацювання харківських бібліотек можуть лягти в основу для створення нової моделі бібліотечного обслуговування за умови усунення системних прогалин. За цією моделлю, бібліотеку виступає як невід'ємний елемент соціальної стійкості та гуманітарної безпеки громади під час війни та повоєнного відновлення.

Перспективи подальших досліджень: розробка економічної моделі для обґрунтування інвестицій у модернізацію бібліотек для вирішення соціальних проблем міста, а також оцінка довгострокового впливу бібліотерапевтичних та реабілітаційних програм на психічне здоров'я вразливих груп населення, зокрема ветеранів. У кваліфікаційній магістерській роботі розглядається соціальний вплив діяльності бібліотек, зокрема їхні методи підтримки та інклюзії вразливих груп населення.

Огляд матеріалу в теоретичній частині показав, що роль сучасної бібліотеки змінилася. Бібліотека перестала бути лише книгосховищем і стала багатофункціональним інклюзивним простором, що є важливою частиною соціальної інфраструктури громади.

Проаналізувавши провідні міжнародні моделі (США, Велика Британія, Хорватія) було виявлено три основні стратегії соціальної діяльності. Вони включають залучення соціальних працівників до штату бібліотек, розвиток людського капіталу і спрямованість на роботу з конкретними вразливими групами.

Дослідження, проведене щодо практики бібліотек Харкова під час повномасштабного вторгнення, виявило два аспекти. Бібліотеки продемонстрували значну здатність адаптуватися, перетворюючись на центри психосоціальної підтримки та збереження пам'яті про загиблих. Водночас порівняльний аналіз також виявив системні недоліки: бібліотеки не допомагають людям знаходити потрібні соціальні послуги, послуги для людей із сенсорними порушеннями фрагментовані, а участь у загальноміських інклюзивних програмах обмежена.

Аналіз успішних вітчизняних бібліотечних практик показав, що модернізація бібліотечних послуг у Харкові не вимагає розробки принципово нових моделей. Більшість необхідних інновацій вже працює в інших містах України. Реалізація та адаптація перевірених практик є головним завданням на даний момент.

Бібліотеки Харкова потребують системної трансформації, щоб перейти від ситуативного реагування до планування інклюзивних послуг. Це має базуватися таких принципах: включення бібліотек у міську соціальну політику, фінансування професійного розвитку персоналу і створення стійких міжсекторальних партнерств.

Напрацювання харківських бібліотек можуть лягти в основу для створення нової моделі бібліотечного обслуговування за умови усунення системних прогалин. За цією моделлю, бібліотеку виступає як невід'ємний елемент соціальної стійкості та гуманітарної безпеки громади під час війни та повоєнного відновлення.

Перспективи подальших досліджень: розробка економічної моделі для обґрунтування інвестицій у модернізацію бібліотек для вирішення соціальних проблем міста, а також оцінка довгострокового впливу бібліотерапевтичних та реабілітаційних програм на психічне здоров'я вразливих груп населення, зокрема ветеранів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борискіна Є. Жінки на передовій історії: роль, виклики та внесок у часи війни та миру. *СД Платформа*. URL: <https://sdplatform.org.ua/blogs/womonwar> (дата звернення: 17.10.2025).
2. Всесвітній день зору. *Київський міський інформаційно-аналітичний центр медичної статистики*. URL: <https://medstat.kiev.ua/vsesvitnij-den-zoru/> (дата звернення: 17.10.2025).
3. Європейські пенітенціарні (в'язничні) правила : Рекомендація Ради Європи № R (87) 3 від 12.02.1987 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032 (дата звернення: 17.10.2025).
4. Захистити захисників: що Україні робити з епідемією вживання наркотиків на фронті та в тилу. *Дзеркало тижня*. URL: <https://zn.ua/ukr/HEALTH/zakhistiti-zakhisnikiv-shcho-ukrajini-robiti-z-epidemijeju-vzhivannja-narkotikiv-na-fronti-ta-v-tilu.html> (дата звернення: 17.10.2025).
5. Кількість людей з порушенням зору в Україні зростає: як ініціативи UNDP сприяють якісній реабілітації. *ПРООН в Україні*. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/news/kilkist-lyudey-z-porushennyam-zoru-v-ukrayini-zrostaye-yak-initsiatyvy-undp-spryyayut-yakisniy-reabilitatsiyi> (дата звернення: 17.10.2025).
6. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок : від 18.12.1979 р. : станом на 06.10.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207 (дата звернення: 17.10.2025).
7. Конвенція про права дитини : від 20.11.1989 р. : станом на 20.11.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 17.10.2025).
8. Конвенція про права осіб з інвалідністю : від 13.12.2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71 (дата звернення: 17.10.2025).
9. Конвенція про статус біженців : від 28.07.1951 р. : станом на 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011 (дата звернення: 17.10.2025).

10. Кушнарєнко Н. М. Гендерний підхід у бібліотекознавстві: теоретико-методологічний дискурс. *Вісник Харківської державної академії культури. Серія : Соціальні комунікації*. 2015. № 46. С. 4-15. URL: https://ic.ac.kharkov.ua/nauk_rob/nauk_vid/rio_old_2017/vh/v46/03.pdf (дата звернення: 17.10.2025).
11. Марракеський договір про полегшення доступу сліпих, осіб з порушеннями зору або іншими обмеженнями з причин інвалідності сприймати друковану інформацію до опублікованих творів : від 27.06.2013 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/999_001-13 (дата звернення: 17.10.2025).
12. Мінветеранів разом з великим бізнесом розвиватимуть можливості працевлаштування ветеранів й ветеранок, – Олександр Порхун. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minveteraniv-razom-z-velykym-biznesom-rozvyvatymut-mozhlyvosti-pratsevlashtuvannia-veteraniv-i-veteranok-oleksandr-porkhun> (дата звернення: 17.10.2025).
13. Мінімальні стандартні правила поведження з в'язнями : від 30.08.1955 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_212 (дата звернення: 17.10.2025).
14. Моргун А. Бібліотека як елемент соціокультурної інфраструктури сучасного суспільства. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2017. № 23 (18). С. 37-44.
15. Новальська Т., Бойчук Н. Публічні бібліотеки як інституції історичної пам'яті українського народу. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2024. № 13. С. 222-232. DOI: [10.31866/2616-7654.13.2024.307253](https://doi.org/10.31866/2616-7654.13.2024.307253) (дата звернення: 17.10.2025).
16. Оприлюднено звіт про наркотичну та алкогольну ситуацію в Україні за даними 2024 року. *Центр громадського здоров'я МОЗ України*. URL: <https://phc.org.ua/news/oprilyudneno-zvit-pro-narkotichnu-ta-alkogolnu-situaciyu-v-ukraini-za-danimi-2024-roku> (дата звернення: 17.10.2025).
17. Перше комплексне дослідження військових ЛГБТ+ в Україні / за заг. ред. Г. Гриценко. Київ : ГО «Українські ЛГБТ-військові за рівні права»,

2025. 100 с. URL: <https://www.lgbtmilitary.org.ua/wp-content/uploads/2025/05/PRINT-Army-UA-.pdf> (дата звернення: 17.10.2025).
18. Петренко Л., Мокляк В. Генезис розвитку бібліотек в Україні в ХХ ст.: історичні та соціально-політичні чинники їх діяльності. *Педагогічні науки*. 2022. № 80. С. 121-127. DOI: [10.33989/2524-2474.2022.80.278235](https://doi.org/10.33989/2524-2474.2022.80.278235) (дата звернення: 17.10.2025).
19. Питання реєстрації безхатків хочуть прив'язати до адреси Центру обліку. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/1949248-pitanna-reestracii-bezhatkiv-hocut-privazati-do-adresi-centru-obliku.html> (дата звернення: 17.10.2025).
20. Після війни 15% населення матимуть статус ветерана або колишнього УБД – Мар'яна Завійська. *Українське радіо*. URL: <https://ukr.radio/news.html?newsID=107163> (дата звернення: 17.10.2025).
21. Політика щодо літніх людей. *Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України*. URL: <https://www.msp.gov.ua/about/klyuchovi-napryamy-polityka-shchodo-litnikh-lyudey> (дата звернення: 17.10.2025).
22. Правова допомога для людей з вадами слуху стала доступнішою. *Міністерство юстиції України*. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry-pravova-dopomoga-dlya-lyudey-z-vadami-sluhu-stala-dostupnishoyu> (дата звернення: 17.10.2025).
23. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України від 27.01.1995 р. № 32/95-ВР : станом на 09.01.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-вр> (дата звернення: 17.10.2025).
24. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV : станом на 20.11.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15> (дата звернення: 17.10.2025).
25. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 р. № 2704-VIII : станом на 28.08.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19> (дата звернення: 17.10.2025).

26. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 р. № 1544-р. : станом на 16.12.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-p> (дата звернення: 17.10.2025).
27. Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей : Закон України від 02.06.2005 р. № 2623-IV : станом на 10.10.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-15> (дата звернення: 17.10.2025).
28. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 р. № 366-р. : станом на 25.03.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-p> (дата звернення: 17.10.2025).
29. Прокопенко О. Від гри до зцілення: значення безпечного простору в терапевтичному впливі рухливої гри на дітей. *Стрес від війни крізь призму вікової психології* : матеріали круглого столу, Київ, 10 берез. 2025 р. / редкол.: С. А. Мозоль та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. 100 с. URL: https://nnizdn.navs.edu.ua/files/naukova_diyaln/2025/Programa_Stres.pdf (дата звернення: 17.10.2025).
30. Психолого-психіатричні наслідки воєнного часу : навчальний посібник / за заг. ред. В. В. Огоренко. Дніпро : ЛІРА, 2023. 312 с. URL: [https://repo.dma.dp.ua/8384/1/ПСИХОЛОГО-ПСИХІАТРИЧНІ-НАСЛІДКИ-ВОЄННОГО-ЧАСУ_\(6\).pdf](https://repo.dma.dp.ua/8384/1/ПСИХОЛОГО-ПСИХІАТРИЧНІ-НАСЛІДКИ-ВОЄННОГО-ЧАСУ_(6).pdf) (дата звернення: 17.10.2025).
31. Робота публічних бібліотек під час війни : дайджест / упоряд. Т. В. Орлова. Київ : Публічна бібліотека імені Лесі Українки для дорослих м. Києва, 2023. 35 с. URL: <https://cutt.ly/sr3M663G> (дата звернення: 17.10.2025).
32. Самойлюк М. Трекер економіки України під час війни. *Центр економічної стратегії*. URL: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/> (дата звернення: 17.10.2025).

33. Ситуаційний аналіз становища дітей в Україні 2024. Київ : ЮНІСЕФ, 2024. 146 с. URL: https://www.unicef.org/ukraine/en/media/49196/file/UNICEF_SitAn_2024_UKR.pdf (дата звернення: 17.10.2025).
34. Скільки ув'язнених у тюрмах країн Європи та як змінювалася їх кількість в Україні. *Слово і Діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/06/14/infografika/suspilstvo/skilky-uvyaznenykh-tyurmax-krayin-yevropy-ta-yak-zminyuvalasya-yix-kilkist-ukrayini> (дата звернення: 17.10.2025).
35. Уже більше 8 тисяч колишніх засуджених поповнили лави ЗСУ – Мін'юст. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3977575-uzе-bilse-8-tisac-kolisnih-zasudzenih-popovnililavi-zsu-minust.html> (дата звернення: 17.10.2025).
36. Чисельність дітей та молоді в Україні. *Інститут молоді*. URL: <https://inmol.org/chyselnist-ditej-ta-molodi-v-ukraini/> (дата звернення: 17.10.2025).
37. Що таке Цілі сталого розвитку? *ПРООН в Україні*. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku> (дата звернення: 17.10.2025).
38. Adams B. «The Great Good Place»: A Cornerstone in Understanding Third Spaces. *27gen*. URL: <https://27gen.com/2024/10/07/the-great-good-place-a-cornerstone-in-understanding-third-spaces> (date of access: 17.10.2025).
39. Ageing and Health. *WHO*. URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health> (date of access: 17.10.2025).
40. Annual Libraries Report 2023-2024. London : Department for Culture, Media & Sport. 2024. 25 p. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/66e0430ffd14944ed96c5b6a/Annual_Libraries_Report_2023-2024_accessible.pdf (date of access: 17.10.2025).
41. Blindness and Vision Impairment. *WHO*. URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/blindness-and-visual-impairment> (date of access: 17.10.2025).

42. Breaking the Silence: Criminalisation of Lesbians and Bisexual Women and its Impacts. 2nd ed. London : Human Dignity Trust. 2024. 85 p. URL: <https://www.humandignitytrust.org/resources/breaking-the-silence-2> (date of access: 17.10.2025).
43. Brewster L. The public library as therapeutic landscape: A qualitative case study. *Health & Place*. 2014. Vol. 26. P. 94-99. DOI: [10.1016/j.healthplace.2013.12.015](https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2013.12.015) (date of access: 17.10.2025).
44. Busch-Geertsema V. Culhane D., Fitzpatrick S. Developing a global framework for conceptualising and measuring homelessness. *Habitat International*. 2016. Vol. 55. P. 124-132. DOI: [10.1016/j.habitatint.2016.03.004](https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2016.03.004) (date of access: 17.10.2025).
45. Cabello M., Butler S. M. Up front: How public libraries help build healthy communities. *The Brookings Institution*. URL: <https://www.brookings.edu/blog/upfront/2017/03/30/how-public-libraries-help-build-healthy-communities/> (date of access: 17.10.2025).
46. Day-Collins E., Donkin L., Rudnicki C. Homelessness in Ukraine Report. London : Depaul International, 2024. 45 p. URL: https://uploads.guim.co.uk/2024/09/23/Final_Homelessness_in_Ukraine_Report.pdf (date of access: 17.10.2025).
47. Deafness and hearing loss. *WHO*. URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/deafness-and-hearing-loss> (date of access: 17.10.2025).
48. Edwards J. B., Robinson M. S., Unger K. R. Transforming Libraries, Building Communities: The Community-Centered Library. London : Bloomsbury Academic PLC, 2013. 252 p. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=rbFdEBmd72oC&oi=fnd&pg=PR5&ots=j-ytv__NT9&sig=7Xe86A6AnrDtCPiMQwUv7gkArZY&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (date of access: 17.10.2025)
49. Fair H., Walmsley R. World Prison Population List. 14th ed. London : ICPR, 2024. 18 p. URL: <https://www.prisonstudies.org/sites/default/files/resources/>

- [downloads/world_prison_population_list_14th_edition.pdf](#) (date of access: 17.10.2025).
50. Gerasimidou D. IFLA Guidelines for Libraries Supporting Displaced Persons: Refugees, Migrants, Immigrants, Asylum seekers. The Hague : IFLA ; Goethe-Institut, 2024. 53 p. URL: <https://repository.ifla.org/handle/20.500.14598/3696> (date of access: 17.10.2025).
  51. Global Gender Gap Report 2025. Geneva : World Economic Forum, 2025. 395 p. URL: <https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report-2025/> (date of access: 17.10.2025).
  52. Global Trends: Forced displacement in 2024. Copenhagen : UNHCR, 2025. 62 p. URL: <https://www.unhcr.org/global-trends-report-2024> (date of access: 17.10.2025).
  53. Gosart U. Ukrainian Libraries: Fortresses of Information Resistance. *Public Library Quarterly*. 2024. P. 1-5. DOI: [10.1080/01616846.2024.2414573](https://doi.org/10.1080/01616846.2024.2414573) (date of access: 17.10.2025).
  54. Guidelines for libraries serving hospital patients and the elderly and disabled in long-term care facilities / comp. N. M. Panella. The Hague : IFLA, 2000. 48 p. URL: <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/hq/publications/professional-report/61.pdf> (date of access: 17.10.2025).
  55. Guidelines for Library Service to Braille Users. The Hague : IFLA, 1998. 3 p. URL: <https://repository.ifla.org/items/5f366122-9c03-46ce-bbe1-62346bfc6363> (date of access: 17.10.2025).
  56. Guidelines for Library Services to Children aged 0-18 / ed. by C. Rankin. 2nd ed. The Hague : IFLA, 2018. 19 p. URL: <https://repository.ifla.org/items/e7d981ea-3684-4ae3-9b7e-1e4294d2b957> (date of access: 17.10.2025).
  57. Guidelines for Library Services to Deaf People / ed. by J. M. Day. 2nd ed. The Hague : IFLA, 2000. 25 p. URL: <https://repository.ifla.org/items/01ffbd7c-d481-4069-a0df-8ca678a6c340> (date of access: 17.10.2025).
  58. Guidelines for Library Services to People Experiencing Homelessness / ed. by J. A. Winkelstein. The Hague : IFLA, 2017. 126 p. URL:

- <https://repository.ifla.org/items/40d6284a-0694-47f9-ae52-cc9ac3ef969d> (date of access: 17.10.2025).
59. Guidelines for library services to prisoners / ed. by J. Garner, L. Krolak. 4th ed. The Hague : IFLA, 2023. 41 p. URL: <https://repository.ifla.org/items/1c019784-5859-4ecf-9648-f45f8709f576> (date of access: 17.10.2025).
60. Hicken M. 'To each according to his needs': public libraries and socially excluded people. *Health Information & Libraries Journal*. 2004. Vol. 21. P. 45-53. DOI: [10.1111/j.1740-3324.2004.00517.x](https://doi.org/10.1111/j.1740-3324.2004.00517.x) (date of access: 17.10.2025).
61. Howard J. The Complicated Role of the Modern Public Library. *Humanities*. URL: <https://www.neh.gov/article/complicated-role-modern-public-library> (date of access: 17.10.2025).
62. IFLA-UNESCO Public Library Manifesto 2022 / U. Krass et al. The Hague : IFLA, 2022. 4 p. URL: <https://repository.ifla.org/items/0cd26664-4908-464c-8ade-f355c555730e> (date of access: 17.10.2025).
63. Ipsos Pride 2023 Global Survey: 9% of adults identify as LGBT. Washington : Ipsos, 2023. 7 p. URL: <https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/news/documents/2023-05/Ipsos%20LGBT%2B%20Pride%202023%20Global%20Survey%20Report%20-%20Press%20release.pdf> (date of access: 17.10.2025).
64. LGBTQ+ Matters Section. *IFLA*. URL: <https://www.ifla.org/units/lgbtq/> (date of access: 17.10.2025).
65. Libraries & Well-Being: A Case Study from The New York Public Library / D. Blatt et al. The New York Public Library ; University of Pennsylvania, 2024. 44 p. URL: https://www.nypl.org/sites-drupal/default/files/2024-11/Libraries_and_Well-Being_A_Case_Study_from_The_New_York_Public_Library_accessible.pdf (date of access: 17.10.2025).

66. Libraries Are Resilience Hubs: Evidence From the Midwest / L. Laurian et al. *Journal of the American Planning Association*. 2024. Vol. 91, no. 1. P. 58-71. DOI: [10.1080/01944363.2024.2343670](https://doi.org/10.1080/01944363.2024.2343670) (date of access: 17.10.2025).
67. Libraries for living, and for living better: The value and impact of public libraries in the East of England / J. Gordon et al. Norwich : UEA Publishing Project, 2023. 113 p. URL: <https://www.librariesconnected.org.uk/sites/default/files/2024-10/Libraries%20for%20Living%2C%20and%20for%20Living%20Better.pdf> (date of access: 17.10.2025).
68. Libraries for the Blind in the Information Age – Guidelines for development / ed. by R. Kavanagh, B. C. Sköld. The Hague : IFLA, 2005. 87 p. URL: <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/hq/publications/professional-report/86.pdf> (date of access: 17.10.2025).
69. Library Trends and Developments in a Technologically Driven Era / A. Distanont et al. *European Conference on Innovation and Entrepreneurship*. 2024. Vol. 19. P. 158-166. DOI: [10.34190/ecie.19.1.2486](https://doi.org/10.34190/ecie.19.1.2486) (date of access: 17.10.2025).
70. Lives on hold: Intentions and Perspectives of Refugees, Refugee Returnees and IDPs from Ukraine #6. Geneva : UNHCR, 2024. 20 p. URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/112600> (date of access: 17.10.2025).
71. Mortensen H. A., Skat Nielsen G. Guidelines for Library Services to Persons with Dementia. The Hague : IFLA, 2007. 20 p.. URL: <https://repository.ifla.org/items/1f322ce5-9e19-4332-bc27-74b088da6195> (date of access: 17.10.2025).
72. Open to All? The Public Library and Social Exclusion. Volume One: Overview and Conclusions / D. Muddiman et al. London : Resource: The Council for Museums, Archives and Libraries, 2000. 91 p. URL: eprints.rclis.org/6283/1/lic084.pdf (date of access: 17.10.2025)
73. Open-ended Intergovernmental Expert Working Group on Adequate Housing for All. Nairobi : United Nations Human Settlements Programme, 2024. 7 p. URL: <https://www.developmentaid.org/api/frontend/cms/file/2023/12/2416772e.pdf> (date of access: 17.10.2025).

74. Patin B. What is essential?: Understanding community resilience and public libraries in the United States during disasters. *Proceedings of the Association for Information Science and Technology*. 2020. Vol. 57, no. 1. DOI: [10.1002/pra2.269](https://doi.org/10.1002/pra2.269) (date of access: 17.10.2025).
75. Priestner A., Tilley E. Academic libraries: Boutique libraries at your service. *Library & Information Update*. 2010. July. 4 p. URL: <https://personalisedlibraries.wordpress.com/wp-content/uploads/2011/01/boutiquelibraries.pdf> (date of access: 17.10.2025).
76. Public Libraries and Book Bans – Parent Perception Survey. Berwyn : EveryLibrary Institute NFP ; Book Riot. 2023. 26 p. URL: https://assets.nationbuilder.com/votelibraries/pages/6353/attachments/original/1699964784/Parent_Survey_Public_Libraries_Book_Bans_EveryLibrary_Book_riot_Sept_2023.pdf?1699964784 (date of access: 17.10.2025).
77. Public libraries to promote public health and wellbeing: a cross-sectional study of community-dwelling adults / M. Karki et al. *BMC Public Health*. 2024. Vol. 24. DOI: [10.1186/s12889-024-18535-5](https://doi.org/10.1186/s12889-024-18535-5) (date of access: 17.10.2025).
78. Rubin R. E., Rubin R. G. Foundations of Library and Information Science. 5th ed. Chicago : ALA, 2020. 648 p. URL: https://www.google.com.ua/books/edition/Foundations_of_Library_and_Information_S/xsXGEAAAQBAJ?hl=uk&gbpv=1&dq=inauthor:%22Richard+E.+Rubin%22&printsec=frontcover (date of access: 17.10.2025).
79. SAMHSA's Concept of Trauma and Guidance for a Trauma-Informed Approach. Rockville, MD : Substance Abuse and Mental Health Services Administration, 2014. 20 p. URL: https://cwlibrary.childwelfare.gov/discovery/fulldisplay/alma991000141369707651/01CWIG_INST:01CWIG (date of access: 17.10.2025).
80. Saposnick K. Making a Garden Out of a Jungle: The Power of «Third Places». *The Systems Thinker*. URL: <https://thesystemsthinker.com/making-a-garden-out-of-a-jungle-the-power-of-third-places/> (date of access: 17.10.2025).

81. Soska T. M., Navarro A. E. Social Workers and Public Libraries: A Commentary on an Emerging Interprofessional Collaboration. *Advances in Social Work*. 2020. Vol. 20, no. 2. P. 409-423. DOI: [10.18060/23658](https://doi.org/10.18060/23658) (date of access: 17.10.2025).
82. Supportive Services. *The Institute of Global Homelessness*. URL: <https://ighomelessness.org/hub/hub-supportiveservices/> (date of access: 17.10.2025).
83. The Impact of Public Libraries in Denmark (2021). Roskilde : Roskilde Central Library ; Seismonaut, 2021. 62 p. URL: https://www.roskildebib.dk/sites/default/files/2024-10/roskildebib_folkebibliotekets_betydning_for_borgerne_i_danmark_eng_final_0.pdf (date of access: 17.10.2025).
84. The Yogyakarta Principles Plus 10. Geneva, 2017. 27 p. URL: https://yogyakartaprinciples.org/wp-content/uploads/2017/11/A5_yogyakartaWEB-2.pdf (date of access: 17.10.2025).
85. Three years of war: Rising demand for mental health support, trauma care and rehabilitation. *WHO*. URL: <https://www.who.int/czechia/news/item/24-02-2025-three-years-of-war-rising-demand-for-mental-health-support-trauma-care-and-rehabilitation> (date of access: 17.10.2025).
86. Understanding The Social Wellbeing Impacts of The Nation's Libraries and Museums : Report / M. H. Norton et al. Washington : Institute Of Museum And Library Services, 2021. 108 p. URL: <https://www.ims.gov/sites/default/files/2021-10/swi-report.pdf> (date of access: 17.10.2025).
87. United Nations Principles for Older Persons : General Assembly resolution 46/91 of 16.12.1991. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-principles-older-persons> (date of access: 17.10.2025).
88. Updated Vision Atlas shows 1.1 billion people have vision loss. *The International Agency for the Prevention of Blindness (IAPB)*. URL: <https://www.iapb.org/news/updated-vision-atlas-shows-1-1-billion-people-have-vision-loss/> (date of access: 17.10.2025).

89. Vulnerability and vulnerable groups from an intersectionality perspective / C. H. A. Kuran et al. *International Journal of Disaster Risk Reduction*. 2020. Vol. 50. DOI: [10.1016/j.ijdrr.2020.101826](https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2020.101826) (date of access: 17.10.2025).
90. Wahler E. A., Johnson S. C. *Creating a Person-Centered Library : Best Practices for Supporting High-Needs Patrons*. New York : Bloomsbury Publishing USA, 2023. 256 p. URL: https://books.google.com.ua/books?id=f8HYEAAAQBAJ&pg=PR7&hl=uk&source=gbs_selected_pages&cad=1#v=onepage&q&f=false (date of access: 17.10.2025).
91. What makes library and information professionals trusted? *CILIP*. URL: <https://www.slideshare.net/slideshow/what-makes-library-and-information-professionals-trusted-92051784/92051784> (date of access: 17.10.2025).
92. What you need to know about literacy. *UNESCO*. URL: <https://www.unesco.org/en/literacy/need-know> (date of access: 17.10.2025).
93. *World Drug Report 2025*. New York : United Nations, 2025. 97 p. URL: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/WDR_2025/WDR25_B1_Key_findings.pdf (date of access: 17.10.2025).
94. *World Employment and Social Outlook: Trends 2025*. Geneva : ILO, 2025. 65 p. DOI: [10.54394/IZLN1673](https://doi.org/10.54394/IZLN1673) (date of access: 17.10.2025).
95. *World Social Report 2025. A New Policy Consensus to Accelerate Social Progress*. New York : UN DESA, 2025. 132 p. DOI: [10.18356/9789211073775](https://doi.org/10.18356/9789211073775) (date of access: 17.10.2025).
96. Zettervall S. K., Nienow M. C. *Whole Person Librarianship: A Social Work Approach to Patron Services*. Santa Barbara, CA : Libraries Unlimited, 2019. 175 p. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=so3DEAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=wholeperson+library&ots=sa3PolJp43&sig=a3aXwLjbrBdSsuC8DTYLx2lPMG8&redir_esc=y#v=onepage&q=wholeperson%20library&f=false (date of access: 17.10.2025).

